

Zijn er verschillen in leeropbrengsten en de ontwikkeling van leerlingen in unitonderwijs ten opzichte van klassikaal onderwijs?

Beantwoord door Ina Cijvat (antwoordspecialist) en Ruud van der Aa (kennismakelaar Kennisrotonde), update Judith Amels (kennismakelaar Kennisrotonde).

31 oktober 2017 - update 7 november 2023

KR. 241

Kort antwoord

Bij unitonderwijs worden de reguliere klassen vervangen door units van zeventig á negentig kinderen, waarin leerkrachten in een gedifferentieerd team samenwerken met mensen van binnen en buiten de school. Uit evaluatieonderzoek blijkt dat unitonderwijs niet leidt tot betere Cito-scores voor taal en rekenen. De ervaringen van leraren met deze vorm van organiseren zijn evenwel positief. Er is volgens hen meer ruimte voor maatwerk en een betere uitleg. Leerlingen leren meer van elkaar, ervaren meer autonomie en zijn meer eigenaar van hun eigen leerproces. Een belangrijke uitkomst voor leerlingen is dat ze leren samenwerken, ICT gebruiken en presenteren, en dat ze metacognitieve vaardigheden ontwikkelen, zoals leren leren.

Antwoord

De roep om flexibilisering van het onderwijs is zowel in het beleid als in de onderwijspraktijk te beluisteren, maar systematische evaluaties van interventies en vernieuwingen op dit gebied zijn schaars, ook in het buitenland (Van der Vegt et al., 2015). In de Verenigde Staten is een procesevaluatie uitgevoerd van een basisschool die kiest voor flexibeler onderwijs door docenten in teams voor de klas te laten staan (Magiera, 2006, besproken in Van Eck et al., 2015). Hierbij zijn er vaste teams van drie docenten per klas die twee jaar achtereen samenwerken. Zij kregen een training in (effectieve) co-teaching.

Vier factoren werden aangemerkt als bepalend voor de goede resultaten:

1. Communicatie: effectieve onderlinge communicatie tussen de leraren (co-teachers), tact en humor.
2. Flexibiliteit: de co-teachers zijn bereid hun eigenaarschap te delen en ruimte te maken voor verschillen in de pedagogisch-didactische aanpak, te luisteren naar de andere teamleden en compromissen te sluiten.
3. Respect: vertrouwen in de ander en in een andere werkwijze is van belang. De co-teachers durven ideeën te opperen, samen te vernieuwen en verschillen te overbruggen.

4. Organisatie: co-teachers werken aan dezelfde doelen en geven prioriteit aan de behoefte van leerlingen boven andere zaken.

Uit de (kwalitatieve) evaluatie van deze innovatie blijkt dat er een cultuur van een lerende organisatie is ontstaan, waarin het leren van alle leden van de organisatie gewaardeerd wordt. De aanpak zorgt naast inclusief/passend onderwijs ook voor een nauwere samenwerking tussen onderwijsgevend en geeft hen een gevoel van gedeeld eigenaarschap en verantwoordelijkheid voor de resultaten van alle leerlingen. Ook in andere landen wordt ervaring opgedaan met het anders (slim) organiseren van onderwijs, bijvoorbeeld in Vlaanderen, maar ook daarvan zijn nog geen effecten bekend (Van Acker en Demaertelare, 2014; Kennisrotonde, 2019).

Ervaringen in Nederland

In Nederland zijn met teamonderwijs in het basisonderwijs eerste ervaringen opgedaan in het TOM-project (Teamonderwijs Op Maat). Bij het TOM-project is geen effectonderzoek gedaan. Wel geven de projectleiders op de betrokken scholen aan dat er meer onderwijs, aandacht en zorg op maat wordt gegeven, dat leerlingen zelfstandiger zijn geworden, dat bij leerlingen de motivatie en het plezier in leren en in de school zijn toegenomen, dat ze beter kunnen omgaan met verschillende teamleden en dat er een verbetering van het klimaat op school is opgetreden (Tolsma, 2004). Scholen die al met het TOM-concept werkten zagen in de InnovatieImpuls Onderwijs (IIO) een mooie gelegenheid om het TOM-concept verder te ontwikkelen en te verbreden.

Bij Slimfit, een experiment in het basisonderwijs in het kader van de InnovatieImpuls Onderwijs, werden reguliere klassen vervangen door 'units' van 70 à 90 leerlingen, waarbij leerkrachten in een gedifferentieerd team samenwerken met mensen van binnen en buiten de school. Waar traditionele scholen zijn ingedeeld in jaarklassen, wordt binnen deze units het onderwijs groepsoverstijgend of groepsdoorbroken georganiseerd. Dit kan zowel horizontaal als verticaal. Horizontaal houdt in dat meer klassen van hetzelfde leerjaar bij elkaar zitten, bijvoorbeeld 5a, 5b en 5c. Verticaal betekent verschillende leerjaren bij elkaar, bijvoorbeeld 1 tot en met 4. Doel van Slim Fit was om de arbeidsproductiviteit te verhogen bij een minimaal gelijkblijvende onderwijskwaliteit en zonder verhoging van de werkdruk van leraren. De experimenteerperiode van de IIO liep van 2011 tot en met 2014. Jaarlijks zijn effectmetingen uitgevoerd, gevolgd door een nameting in 2015.

Krepel et al. (2023) hebben vanuit een literatuurstudie een model ontwikkeld dat beschrijft hoe scholen hun onderwijs flexibel kunnen organiseren. Aan de hand van het model is kwalitatief onderzocht op welke manier de organisatie van management en team is geflexibiliseerd en tot welke veranderingen dat leidt. Zeven scholen, uit zowel po als vo, namen deel. Uitkomsten laten zien dat scholen door een flexibele organisatie beter in staat zijn onderwijs op maat aan leerlingen te bieden en dat leraren een hogere mate van motivatie en zelfstandigheid bij leerlingen ervaren.

Geen effecten op Cito-scores

Op basis van de evaluatie van de experimenteerperiode concluderen Heyma et al. (2015) dat SlimFit de onderwijskwaliteit niet aantast en positieve effecten heeft op twee onderzochte maatstaven voor onderwijskwaliteit (taal en rekenen). In de nameting een jaar na afloop van het experiment blijkt het effect van SlimFit op de Cito-scores echter significant negatief (Heyma et al., 2016). Het blijkt dat vooral de deelname aan het experiment (in termen van extra geld, begeleiding door het programmanagement en onderlinge kennisuitwisseling) de positieve resultaten van SlimFit voor taal en rekenen verklaren. Op de arbeidsproductiviteit van leraren (aantal leerlingen per leraar) heeft het experiment geen effect.

Leerlingen ontwikkelen meer soft skills

In aanpalend onderzoek wordt geconstateerd dat het werken volgens het SlimFit-concept op verschillende manieren doorwerkt op de leerlingen (Snoek et al., 2014). Het maakt het allereerst mogelijk leerlingen meer maatwerk, betere uitleg en meer adequate aandacht te bieden. Dat leerlingen meer van en met elkaar leren wordt als belangrijke opbrengst op het niveau van de leerlingen gezien. Een belangrijke opbrengst- in het verlengde daarvan- is ook dat leerlingen meer autonomie ervaren en meer eigenaar worden van hun eigen leerproces. Daarnaast leren leerlingen samenwerken, ICT gebruiken, presenteren. Voorts ontwikkelen zij metacognitieve vaardigheden, zoals leren leren en leren nadenken over het eigen leerproces (Snoek et al., 2014). Zowel schoolleiders als leraren geven aan dat naar hun mening door deelname aan SlimFit de onderwijskwaliteit is verbeterd. Doordat meer handen beschikbaar zijn voor de klas en er meer ogen naar dezelfde leerlingen kijken, kan beter worden ingespeeld op de leerbehoefte van individuele leerlingen. De onderzoekers concluderen dat het effect van SlimFit op de onderwijskwaliteit sterk kan verschillen tussen scholen en daarom een belangrijk punt van aandacht is. Ouders waren aanvankelijk kritisch, maar blijken na afloop van het experiment positief over het vernieuwde onderwijsconcept (ibid.). Onderzoek van Krepel et al. (2023) laat vergelijkbare bevindingen zien.

Stimulerende en belemmerende factoren

In de evaluatie van het SlimFit experiment zijn voor het werken met unitonderwijs zowel stimulerende als belemmerende factoren gevonden (Snoek et al., 2014). Belangrijke factoren zijn: (school)leiderschap, draagvlak onder de leraren en onderwijsassistenten, en voldoende tijd om het concept in te voeren. Ook steun vanuit het schoolbestuur is noodzakelijk. Voorts is het belangrijk dat kennis en ervaringen met het unitonderwijs binnen de school worden gedeeld waarmee leraren elkaar kunnen stimuleren, maar ook in geval van personeelsverloop waardevolle inzichten niet verloren gaan. Bovendien is niet onbelangrijk dat groepsoverstijgend onderwijs eisen stelt aan de fysieke indeling van het schoolgebouw en de ICT-infrastructuur op school (Heyma, 2015). Op onderwijskundig vlak dient er, via onderwijs op maat, te worden aangesloten bij de talenten en leerbehoeften van leerlingen. Dergelijke factoren, die te onderscheiden zijn naar praktische zaken als roosters, personeel, de organisatie en schoolleiding, worden door Krepel et al. (2023) in hun onderzoek naar flexibilisering genoemd als randvoorwaarden.

Geraadpleegde bronnen

Eck, E. van, Heemskerk, I., Pater, C. (2015). [Aanpakken van flexibilisering in po en vo in andere landen. Deelrapport 5](#). Onderzoek in opdracht van de Onderwijsraad door Oberon en Kohnstamm Instituut.

Eck, E. van, Heemskerk, I., Pater, C. (2015). [Effecten van flexibilisering en gepersonaliseerd leren. Deelrapport 4](#). Onderzoek in opdracht van de Onderwijsraad door Oberon en Kohnstamm Instituut.

Heyma, A., Bisschop, P., van den Berg, E., Wartenbergh-Cras, F., Kurver, B., Muskens, M., & Spanjers, I. (2015). [Effectmeting InnovatieImpuls Onderwijs: eindrapport. SEO-rapport nr 2015-28](#).

Heyma, A., Bisschop, P., van den Berg, E., Wartenbergh-Cras, F., Kurver, B. & Muskens, M. (2016), [Effectmeting InnovatieImpuls Onderwijs: Epiloog. SEO-rapport nr. 2016-24](#).

Krepel, A., van kessel, M., Karssen, >, & Saab, N. (2023). [Flexibilisering in het onderwijs. Verkenning binnen het funderend onderwijs](#). Kohnstamm Instituut in samenwerking met Kennisnet.

Snoek, M., Sligte, H.W., Eck, E. van, Schriemer, M.P., Emmelot, Y.W. (2014). Impulsen voor vernieuw(en)d onderwijs. [Eindrapport kwalitatief onderzoek InnovatieImpuls Onderwijs](#). Kohnstamm Instituut. (Rapport 926, projectnummer 40646).

Tolsma, B. (2004). (Team)Onderwijs op Maat: een hele omslag?: onderzoek naar veranderprocessen: eindrapportage. IVA beleidsonderzoek en advies.

Van Acker, T, Y. Demaertelare (2014). Scholen slim organiseren. Anders werken met goesting. Lannoo Campus.

Vegt, A.L. van der, Appelhof, P., Hulsen, M., Eck, E. van, Heemskerk, I., Pater, C. (2015). [Tijd voor flexibiliteit. Beknopte overall-rapportage](#). Onderzoek in opdracht van de Onderwijsraad door Oberon en Kohnstamm Instituut.

Meer weten?

[Innovatie impuls onderwijs](#)

[Innovatie impuls onderwijs - Aan de slag met slimfit 6 tips](#)

[Innovatie impuls onderwijs projecten](#)

[Effectmeting Innovatie Impuls Onderwijs](#)

In Vlaanderen: [Flanders synergy projectwerking onderwijs slim organiseren](#)

Kennisrotonde (2019). [Zijn er verschillen in opbrengsten \(cognitief, sociaal-emotioneel, 21e-eeuwse vaardigheden\) tussen leerlingen in de leeftijd van 4-12 jaar in het unitonderwijs en klassikaal onderwijs](#)

Over deze vraag

Opgesteld door: Ina Cijvat (antwoordspecialist), Ruud van der Aa (kennismakelaar Kennisrotonde), update Judith Amels (kennismakelaar kennisrotonde).

Vraagsteller: schoolleider primair onderwijs

Geraadpleegde experts: Jo Scheeren (CAOP)

Onderwijssector: primair onderwijs

Trefwoorden: (ook in combinatie): team teaching, collaborative teaching, unit education, flexible grouping, teacher collaboration, primary education, primary school, teamonderwijs, unit onderwijs, InnovatieImpuls Onderwijs, flexibilisering, effectmeting innovatie impuls

Referentie: Kennisrotonde. (2023). *Zijn er verschillen in leeropbrengsten en de ontwikkeling van leerlingen in unitonderwijs ten opzichte van klassikaal onderwijs?* (1^e update (KR. 241)

Dit antwoord is gepubliceerd op [Kennisrotonde.nl](https://kennisrotonde.nl). De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een onderdeel van het NRO.